

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

BARBARA KOSTREVC

Lastnosti slovenske čebelarske leksike

Pomenotvorne in besedotvorne posebnosti sodobne leksike ter njeni vplivi na nekatera strokovna področja

Magistrsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Andreja Žele

Univerzitetni študijski program druge stopnje: Slovenistika

Ljubljana, 2017

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. dr. Andreji Žele za mentorstvo, strokovno svetovanje, potrpežljivost in spodbudo pri nastajanju magistrskega dela, predvsem hvala za znanje, ki se je utrjevalo tekom študija. Iskrena hvala partnerju, družini in prijateljem.

Izvleček

Pomenotvorne in besedotvorne posebnosti sodobne leksike ter njeni vplivi na nekatera strokovna področja

Glede na razvoj leksike se sorazmerno spreminjajo in revitalizirajo tudi besedila, ki pa naj bi vsebovala temi in stroki primerno specializirano izrazje. Na podlagi tvorjenosti lahko opazimo veliko oživiljenih oz. revitaliziranih terminov. Nekatera strokovna besedila Antona Janše, še danes odmevajo, vendar se leksika spreminja, predvsem pa revitalizira, kar znova dokazuje večno živost jezika. Slednje pomembno vpliva tudi na druga strokovna področja, kjer je pomembno interdisciplinarno obnašanje te leksike ter pregled meja, do katerih sega. Postavljajo se tudi mejniki med strokovno in splošno rabo izrazov.

Ključne besede: razvoj leksike, revitalizacija ali oživitev, Anton Janša, živost jezika, interdisciplinarno obnašanje

Abstract

The specifics of sense-formation and word-formation in modern lexis and its effects on other areas of expertise

With the development of lexis, we are also seeing a corresponding change and revitalisation of written texts, which are expected to utilise specialised terminology, suited to a specific subject matter and profession. By looking at the formation of the terms, we are able to gain insight into their revitalisation. Although some of Anton Janša's technical texts are seen as influential to this day, the lexis is undergoing constant change, as well as revitalisation, reaffirming the boundless vitality of language. The latter also significantly affects some other areas of expertise which call for an interdisciplinary approach in terms of the lexis and for an examination of its boundaries, including those between technical and general use.

Key words: development of lexis, revitalisation or rejuvenation, Anton Janša, vitality of language, interdisciplinary approach

Kazalo vsebine

Uvod.....	1
Od najstarejšega čebelarkega besedila (v slovenščini) do danes	3
Tabela 1: Razvoj nekaterih terminov v delu <i>Popolni nauk za vse čebelarje</i>	5
Besedotvorna sestava in posebnosti čebelarke terminologije	8
Primeri navadnih izpeljank	8
Tvorjenke iz predložne zveze	12
Primer modifikacijske izpeljanke	12
Glagolska modifikacijska izpeljanke	13
Sestava	13
Skup	13
Interdisciplinarnost čebelarke leksike	15
Tabela 2: Tabela kvalifikatorjev izbranih izrazov	16
Inovativnost čebelarke leksike	17
Počlovečenje čebele.....	19
Zaključek.....	21
Povzetek.....	22
Literatura in viri.....	24

Uvod

Jezika se ne smemo bati, ampak ga moramo veliko, vedno več uporabljati. Z rabo jezika, pa se odkriva tudi variantnost, ki ima vedno svoj smisel, a ga včasih ne vidimo, kakor bi ga morali. V magistrskem delu se bom posvečala jezikovnim izzivom na področju čebelarske leksike, ki se mi zdi še vedno premalo raziskana z jezikoslovnega vidika. Pomembno pri moji raziskavi se mi zdi izhodiščno dejstvo, da danes računalniško posredovano sporazumevanje strmo narašča in mu je z analizami težko slediti. Neskladnost med analizo in živim jezikom se tako še bolj pogloblja.

»Široka in prepletena funkcijskost jezika v današnji družbi in posledično spreminjajoča jezikovna raznolikost nas silita v sprotno prevrednotenje in obnavljanje funkcijskosti oz. zvrstnosti jezika.« (Žele 2013: 9)

Vprašanje je, na kakšen način se v okviru čebelarske leksike vzdržuje in razvija knjižni jezik oz. natančneje čebelarska leksika. Prav tako, kot na drugih strokovnih področjih, je tudi v okviru čebelarske terminologije jezik lahko izpostavljen spremembam, vplivom drugih strok in jezikov. Ravno zato je pomembno širiti terminologijo na tovrstnih področjih in spremljati njen razvoj, saj je to besedje z davnimi močnimi koreninami. Sprašujem se kakšna je vloga tovrstne terminologije v živi rabi, ki jo primerjam z normo, hkrati pa bi lahko opazovala tudi pokrajinsko uporabo tovrstne leksike. Glede na to, da čebelarska terminologija in njen razvoj segata v davne čase, kar bom v delu prikazala, je zanimiv vpogled v današnjo realnost in živost tovrstnega jezika ter primerjavo čebelarske leksike z rabo izbranega izrazja na drugih strokovnih področjih. Ker se zadnje čase čebelarska vsebina pogosteje pojavlja v medijih, je zanimiv tudi vpogled v prepletenost medijskega jezika in knjižne norme. Zanimalo me bo, ali lahko tudi na čebelarskem področju sledimo živosti jezika oz. kolikšna je normativna prožnost tovrstne leksike. Pregledala bom terminologijo, ki se nanaša na čebelarstvo in jo opazovala z vidika jezikovne in družbene sistemskosti in celovitosti. Aktualizacija čebelarske terminologije pomeni vpogled v slednjo, vse od ustvarjanja Antona Janše do danes. Vsa opisana dejstva kažejo na dolgotrajen in pomemben kulturnozgodovinski razvoj slovenščine sploh, z njo pa tudi strokovne terminologije najstarejših panog, ki so zaznamovale naš narod, kulturo in jezik.

Zanimivi se mi zdijo termini, označeni s kvalifikatorji *zastar(elo)*, *nekdaj*, zato se mi zdi vredno raziskovanje v skladu z aktualno vsakdanjo rabo, saj kvalifikator kaže na dejstvo, da se uporablja predvsem v starejši literaturi. Pomembno je torej, kako in koliko se tovrstni izrazi

rabijo v živem jeziku in kako močan vpliv na čebelarsko področje imajo v primerjavi z drugimi strokami. Prav tako v *Čebelarskem terminološkem slovarju* izstopajo *strokovno pogovorno* (izraz se uporablja zlasti v pogovorih, za strokovno pisana besedila pa je manj primeren), *nestrokovno pogovorno* (izraz se uporablja zlasti v pogovorih, za strokovno pisno in javno rabo pa ni primeren), *nestrokovno* (stroka izraz zavrača), manj pa je rabe označevalnika *žargonsko*. V skladu s tem se navezujem na besedotvorne in pomenotvorne posebnosti sodobne leksike ter revitalizacijo, kjer se sklicujem na knjigi Antona Janše, ki sta med starejšimi na področju čebelarstva. Kako slednje vpliva na druga strokovna področja bom preverila v okviru interdisciplinarnega obnašanja izpostavljene leksike ter raziskala do katerih področij sega.

Od najstarejšega čebelarskega besedila (v slovenščini) do danes

Terminologija izhaja iz pojmov določenega področja človeškega znanja, ki se spajajo s termini. Deluje sinhrono, sprejema in upošteva pojem standardizacije, je večjezična in se ukvarja pretežno s pisanim jezikom. Prvi, ki je na področju terminologije izdelal teorijo in jo preizkusil v praksi, je bil avstrijski inženir Eugen Wüster (1898–1977), ki je tako poskusil zadovoljiti potrebi po poenoteni principih in metodah strokovnega dela ter tudi po nedvoumnem prenosu ustreznih informacij na mednarodni ravni (Felber, 1984).

Pri raziskavi sem se v prvi vrsti osredotočila na delo *Popolni nauk* Antona Janše. Delo je bilo v slovenskem jeziku prvič izdano leta 1792, pod okriljem Janeza Goličnika, ki je bil župnik v Grižah pri Žalcu. Drugič ga je leta 1906, po naročilu Osrednjega slovenskega čebelarskega društva, izdal Frančišek Rojina, ki je bil takrat urednik *Slovenskega čebelarja*. Enaka, tretja izdaja je bila leta 1922, leta 2004 pa je izšla še zadnja, četrta izdaja.

V raziskavi se vseskozi nanašam na dejstvo, da so želeli v četrti izdaji v večji meri ohraniti originalni jezik, ki naj bi bil po mnenju Franca Prezlja, čebelarskega mojstra, nazoren in melodičen. Vseeno so popravljene podrobnosti, ki pa naj ne bi spreminjale vsebine, ampak so namenjene lažjemu razumevanju besedila.

Sama se bom pri izpostavljeni terminologiji v prvi vrsti osredotočila na besedotvorne posebnosti, iz katerih pa bom na podlagi *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, *Čebelarskega terminološkega slovarja* in drugih slovarjev sklepala na pomenske izboljšave, če se le-te pojavljajo.

1792 ¹	1922 ²	2004 ³	ČTS ⁴	SSKJ ⁵
/	mel	mel	/	mel
/	/	/	drobir	drobir
/	penavka	penavka	/	/
				*(samo Pleteršnikov slovar)
futer	klaja	klaja	hrana za čebele	klaja
futraјti	pitati	pitati	krmiti	pitati, krmiti
griža	rdeča griža	rdeča griža	grižava čebela, grižavost čebel	griža
/	brezmatičnost	brezmatičnost	brezmatičnost	/
jalovina	/	/	/	jalovina
korba	/	/	/	/
/	košnica	košnica	/	košnica
/	/	/	korbikula	/
kraj sa čebele	čebelna lega	čebelja lega	/	/
legnar	legnar	legnar	/	<u>legnar</u>
matični spol	matični spol	matičin spol	/	/
odjemati med	trgati med	trgati med	točiti med	točiti med
pajn	panj	panj	panj	panj,
/	ulj	ulj	zastar. ulj	star. ulj
plemeniti	/	/	/	plemeniti
/	prašiti	prašiti	prašiti	prašiti se
/	/	/	oploditi	oploditi
pletar	pleter	pleter	/	pleter
/	/	/	košara	košara

¹ Antona Janshaja zessarskiga zhebellarja Popolnoma podvuzhenje sa vse zhebellarje, 1792. Na spletu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SIDOC-KDNTQLXE>. Dostop: april, maj 2016.

² Anton Janša, Roјina Franček, 1922: *Nauk o čebelarstvu*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.

³ Anton Janša, Prezelj Franc, 2004: *Popolni nauk za vse čebelarje*. Ljubljana: Čebelarска zveza Slovenije.

⁴ Ljudmila Bokal idr., 2008: *Čebelarски terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

⁵ Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Na spletu: www.fran.si. Dostop: april, maj 2016.

/	prvec	prvec	prvec	prvec
prędni roj	/	/	prvi roj	/
rodovina	/	/	/	star. rodovina
/	zarod	zarod	/	zarod
roj	rojenje	rojenje	rojenje	rojenje
rop	ropanje	ropanje	ropanje	/
rožni cvę	/	/	/	/
/	cvetni prah	cvetni prah	cvetni prah	cvetni prah
/	/	/	pelod	pelod
saloga	zalega	zalega	zalega	zalega
satovje	satovje	satovje	satovje	satovje
	satje	satje	satje	satje
smolni vojsk	/	/	/	/
/	zadelavina	zadelavina	zadelavina	zadelavina
/	/	/	propolis	propolis
/	plemenjak	plemenjak	plemenjak	plemenjak
starz	starec	starec	/	/
/	izrojenec	izrojenec	/	izrojenec
/	/	/	matičar	matičar
med	med	med	med	med
stęrd	strd	strd	strd	strd
trodovska zęza	trotovska celica	trotja celica	trotovska celica	/
trotovski spol	trotovski spol	trotji spol	/	/
truga	/	/	/	/
/	/	/	položni panj	/
turenz	matičnik	matičnjak	matičnik	matičnik
vojsk	vosek	vosek	vosek	vosek
čęlca	čebelna celica	čebelja celica	čebelja celica	/
žakel za roje	postrezalo za roje	postrezalo za roje	prestrezalo za roje	prestrezalo

Tabela 1: Razvoj nekaterih terminov v delu *Popolni nauk za vse čebelarje*

Tabela je namenjena lažji preglednosti razvoja nekaterih terminov, ki se pojavljajo v delu *Popolni nauk za vse čebelarje*. Na zapise Antona Janše (1792, 1922, 2004) sem se uprla, ker je bilo (in še vedno je) njegovo delo eno pomembnejših navodil za čebelarjenje na slovenskih

tleh, prav tako je pomemben podatek, da je bilo delo ponatisnjeno in prepisano kar štirikrat. V okviru tovrstne razvojne primerjave ugotavljam, da do večjih sprememb v razvoju strokovnega izrazja ni prihajalo, so se pa skozi razvoj pojavljale nekatere besedotvorne spremembe.

Nekateri izrazi oz. daljše povedi z novimi izrazi so v novejših zapisih dodani povsem na novo (*mel*). Iz tega lahko sklepam, da so se nekateri postopki v čebelarški stroki posodabljali, razvijali. Pri izrazu *mel* je pomembo, da v prvotnem zapisu ni omenjen v nobeni izrazni obliki, ampak je preprosto izpuščen. V vseh ostalih zapisih pa je v okviru poglavja *Čiščenje* že opisano na katera mesta je potrebo biti pozoren, ker se tam lahko nalaga *mel*, *drobir*.

V nekaj primerih je prišlo do posodobitve izrazja (*futer* → *klaja*, *jalovina* → *brezmatičnost*, *korba* → *košnica*) oz. celo do pomenskega ponatančenja (*griža* → *rdeča griža*, *celca* → *čebelja celica*) ali pa je natančna pomenska določitev izginila (*čebelski spol*, *matični spol*, *trotji spol*), na kar opozarjam v kasnejšem razdelku v okviru sinonimije. *Žakel za roje* se specializira v *postrezalo za roje* oz. *prestrezalo za roje*, *rožni cvet* pa v *cvetni prah*. Pri primeru *rožni cvet* → *cvetni prah*, gre za staro metaforično poimenovanje.

Izraz *košnica* najdemo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, *Pleteršnikovem slovarju* ter v *Besedju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. *SSKJ*: nar. vzhodno pleten čebelni panj, navadno kopaste oblike; koš: košnice so bile brez okraskov. V *Čebelarškem terminološkem slovarju* izraza ni.

V primerjavi z mlajšimi besedili, se izraz *ulj* v poslovenjenih besedilih Antona Janše veliko več uporablja. Sicer pa je v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* in v *Slovenskem pravopisu* označen s kvalifikatorjem *star.*, v *Čebelarškem terminološkem slovarju* pa s kvalifikatorjem *zastar*. Najdemo ga tudi v *Pleteršnikovem slovarju*, kar je pomembna navedba. Ugotovila sem, da se v prvem poslovenjenem besedilu Antona Janše izraz *ulj* uporablja, izraza *uljnjak*, ki ga *Etimološki slovar* definira kot *čebelnjak*, pa ni več. Za lažje razumevanje navajam, da beseda *ulj* izhaja iz lat. 'alveus' (19. stol.), pomensko pa predstavlja *votel panj*. Na slovenskem ozemlju gre v tem primeru predvsem za narečno različico; izraz *uljnjak* so namreč v večji meri uporabljali v koroški različici slovenščine, v novoslovenski knjižni jezik pa izraz ni močneje prodril. Da ne bi prihajalo do nerazumevanja, je vredno izpostaviti, da gre pri izpostavljenem primeru *vojsk* → *vosek*, za glasovno različico izraza. Tudi v različicah izraza *čebela* in *čebelnjak*, npr. *čela*, *čelinjak*, lahko govorimo o različnih narečnih oblikah. Izraz *čebela* spada med slovenske narečne besede, kjer je bil namesto etimološkega b soglasnik v (*čvela*). To pa je pojav, ki je najbrž celo starejši od slovanskega jezikovnega sistema.

V okviru pomenske sestave sem se natančneje osredotočila še na nekaj izrazov, ki bi lahko bili prenovljeni oz. so skozi leta razvoja dobili novo različico izrazne podobe pomena. *Čebelna zadruga, čebelna zalega, čebelna celica, čebelna hrana, čebelno satje, čebelna soparica* (ki dela mokroto), *čebelna lega* (kraj, kjer je potrebno postaviti čebelnjak); opazila sem, da se v starejših zapisih še rabi oblika *čebelna*, namesto *čebelja*. V *Čebelarškem terminološkem slovarju* je izraz *čebelna* označeno s kvalifikatorjem *zastar.* (*čebelna celica, čebelna družina, čebelna paša*), v ostalih slovarjih tega izraza niti ne najdemo, pa tudi sama raba kaže, da se v sodobnih besedilih ne uporablja več.

Obnožina so »*grudice, ki jih čebele s prašnikov cvetov semenk v koških zadnjih nog prinašajo v panj, jih delno predelajo in shranjujejo v satne celice za hrano ličink in odraslih osebkov*«. Kot strokovni izraz z enakim pomenom *Čebelarški terminološki slovar* navaja termin *cvetni prah*. Ugotavljam, da sta oba izraza starejšega izvora, saj se sinhrono pojavljata že od 2. izdaje poslovenjenega Janševega nauka, medtem ko je v prvi izdaji skozi celotno delo v rabi termin *rožni cvet*. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je pomen soroden temu v *Čebelarškem terminološkem slovarju*, a je označen s kvalifikatorjem *čeb.*, prav tako v *Slovenskem pravopisu*, kar kaže, da se izraz ne obnaša interdisciplinarno. Najdemo ga tudi v *Pleteršnikovem slovarju*, njegov pomen je soroden ostalim. Ugotovila sem, da je termin *obnožina* terminološko obarvan in sodi izključno v okvir čebelarске leksike.

Z množinskim izrazom *trotje* je v nekaterih primerih poslovenjenih verzij Janševih del poimenovan *trot*. V nobenem od slovarjev tega izraza ne najdemo, kar pomeni, da gre za besedotvorni razvoj skozi čas.

Brezmatični; Brezmatični ometenec, brezmatična čebelja družina, brezmatični panj, brezmatčni rednik, brezmatičnost. Brezmatičen; Slovar slovenskega knjižnega jezika: prid. *čeb. ki je brez matice*: *brezmatični panj, Pleteršnikov slovar*: adj. *weiserlos, Cig.* Pri tej besedni zvezi je vidna motivacija poimenovanja, če se nanašamo na razlago pomena v *Slovarju slovenskega knjiženega jezika*, kjer navaja: *brezmatični* je tisti, ki je brez matice. Pomenska lastnost prilastka v besedni zvezi, torej *brezmatičnost*, lahko določa lastnost *čebelje družine, ometenca, panja* ipd.

Oplemenjena matica: *Čebelarški terminološki slovar*: oplemeniti se → sprašiti se, oprášiti se (*oplemenitev matice, oplemenjena matica*). *Oplojena matica ČTS* navaja kot *oprašena, sprašena*, a je označeno s kvalifikatorjem *nestrok*. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*: 1. vet. oploditi; 2. zastar. oplemenititi (npr. oplemenititi svoj okus).

Žrelo: *Čebelarški terminološki slovar*: 1. odprtina za izletavanje in vletavanje čebel iz panja, navadno v njegovi spredni steni; 2. del prebavne cevi čebel med usti in požiralnikom, lat.

phatynx. Kot sopomenke *Čebelarски terminološki slovar* navaja panjsko žrelo, izletna odprtina, izletišče, izletalnica. Zanimivo se mi zdi, da je izraz v obeh pomenih v rabi že v besedilih iz leta 1905. Rabi se pogosto. Ugotovila sem, da je izraz danes v rabi kar v 6 različnih pomenskih točkah, kar pod sedmimi različnimi kvalifikatorji.

V tem delu ugotavljam, da pri nekaterih strokovnih izrazih oz. terminih, kot so npr. *med-strd*, *panj-ulj* ipd., sopomenskost in raba dveh izrazov za isti pomen v enem besedilu ni primerna. V teh primerih se lahko, predvsem laični bralec navodil za čebelarjenje, izgubi. V tabeli je razvidno, da se v vseh različicah uporabljajo vsi izpostavljeni izrazi.

Besedotvorna sestava in posebnosti čebelarске terminologije

Z razvojem čebelarstva kot stroke, so se pojavljali tudi novi postopki, termini in poimenovanja za postopke. Potreba po novih strokovnih izrazih je gotovo skozi čas naraščala, izrazi pa so glede na to, nastajali na različne besedotvorne oz. tvorbenе načine. Vsaka tvorjenka je dvodelna, sestavljena iz besedotvorne podstave in obrazila, ki je lahko eno- ali večmorfemsko. Glede na to, kateri del skladijske podstave se pretvarja v obrazilo, delimo proces tvorbe na različne besedotvorne vrste.

Poglavje sem namenila predvsem podrobnejši analizi besedotvorne sestave čebelarске leksike ter posebnostim v sklopu le-te. Pomembna je povezanost s pomenotvorjem, brez katerega teh posebnosti ne ugotavljam. Opazovana so obrazila, ki so tipična, izpostavljena pa tudi tista, ki se pojavljajo redkeje, glede na to so podane pomembne ugotovitve v skladu z razvojem leksike na področju čebelarstva.

Vsi primeri so vzeti iz dela Antona Janše, *Popolni nauk o čebelarstvu*.

Primeri navadnih izpeljank

- *Brezmatičnost* (izpridevniška tvorjenka, stanje, priponsko obrazilo *-ost*)

Brezmatičnost je izpridevniška tvorjenka, kar pomeni, da ima v skladijski podstavi pridevnik, ki se v besedotvornem postopku pretvori v besedotvorno podstavo nove tvorjenke. Nastala je po besedotvornem postopku navadne izpeljave in ima priponsko obrazilo *-ost*.

ČTS: *stanje družine, ki je izgubila matico*

»Taka vsled starosti za prašenje nesposobna matica povzroči ravno tako pogubo panju kakor brezmatičnost« (A. Janša, 1922)

- **Čebelar** (izsamostalniška nemodifikacijska tvorjenka, nosilec lastnosti, Ž+)

Tvorjenka z besedotvornim pomenom nosilec lastnosti je nastala po besedotvornem postopku navadne izpeljave in ima priponsko obrazilo *-ar*. Je izsamostalniška tvorjenka, kar pomeni, da ima v skladijski podstavi samostalnik, ki se v besedotvornem postopku pretvori v besedotvorno podstavo nove samostalniške tvorjenke. Tvorjenka je nemodifikacijska, kar pomeni, da je nastala po besedotvornem postopku navadne izpeljave.

ČTS: čebelar; kdor nepoklicno ali poklicno vzreja čebele zaradi pridobivanja čebeljih pridelkov, vzreja matic in/ali opravevanja žužkocvetnih rastlin; živopisana ptica, ki se hrani s čebelami (čebelosedec)

»Marsikateri, med temi tudi čebelarji, jih pač poznajo, kadar jih vidijo pri panju izletavati in priletavati, ker že pač vedo, da so čebele.« (A. Janša, 1922)

- **Čebelarstvo** (predmet kot nosilec lastnosti oz. povezave, Ž-)

Čebelarstvo je navadna izpeljanka z besedotvornim pomenom nosilec lastnosti oz. povezave, s priponskim obrazilom *-(s)tvo*.

ČTS: čebelarstvo; gospodarska dejavnost za vzrejo čebel; skupina naseljenih panjev, s katerimi čebelarji posameznik ali čebelarstvo podjetje

»Ko je torej cesarica Marija Terezija hotela povzdigniti čebelarstvo v Avstriji, ni bilo le srečo naključje, da je postal prvi c. kr. čebelarški učitelj na Dunaju Kranjec Anton Janša.« (A. Janša, 1922)

- **Čebelnjak** (mesto, kjer je nekaj)

Čebelnjak je nemodifikacijska tvorjenka z besedotvornim pomenom *mesto, kjer je kaj*. Tvorjenka ima priponsko obrazilo *-jak*. Izraz je izpeljan iz leksema *čebela, pslovan. bčela*.

Za pomen *stavba za čebelne panje* so se uporabljali tudi enobesedni leksemi, ki so bili besedotvorno vselej izpeljanke z besedotvorno podstavo *čel-* (<*čel-a): *čelinjak*.

ČTS: čebelnjak; pokrita, navadno lesena stavba za namestitev panjev in navadno tudi čebelarске opreme

»Način ogrebanja je odvisen sicer od tega, kako se je roj usedel in kako lego ima čebeljak in od raznih s tem združenih okoliščin, kakor n. pr. je li blizu čebelnjaka visoko ali nizko, votlo ali drugačno drevje, grmovje, plotovi in dr.« (A. Janša, 1922)

- **Končnica** (izpridevniška tvorjenka, predmet kot nosilec lastnosti, Ž-, priponsko obrazilo - ica)

ČTS: *panjska končnica; sprednji ali zadnji, navadno snemljivi leseni del panja zlasti pri kranjičih*

»Nobena končnica ni pribita, ampak sta v stranski deski zarežani, da jih lahko, kadar hočeš, vun vzameš, pogledaš v panj in potrebno opraviš (§ 25. št. 2).« (A. Janša, 1922)

- **Matica** (izsamostalniška nemodifikacijska tvorjenka, nosilec lastnosti, Ž+)
Matica je izsamostalniška nemodifikacijska tvorjenka z besedotvornim pomenom nosilec lastnosti, nastala pa je po besedotvornem postopku navadne izpeljave. Njeno priponsko obrazilo je -ica.

ČTS: *matica; spolno razvita samica, večja od čebel delavk, ki v družini zalega oplojena in neoplojena jajčeca; spolno razvita samica pri nekaterih žuželkah*

»Matica drugačne vrste bi morala biti tri do štiri dni v matičnici zaprta, sicer bi jo umorile; ko so se je pa privadile, jo lahko izpustiš.« (A. Janša, 1922)

- **Matičnik** (izpridevniška tvorjenka, nosilec lastnosti, ž+)

Matičnik je izpridevniška tvorjenka z besedotvornim pomenom nosilec lastnosti, nastala pa je po besedotvornem postopku navadne izpeljave. Priponsko obrazilo tega izraza je -ik.

ČTS: *matičnik; celica iz voska, v kateri je oplojeno jajčece in jo čebele naredijo navadno na spodnjem in stranskih robovih sata ob pripravljanju na rojenje in preleganju*

»Če bi izrezal čebelno, trotovsko in matično zalego, bi to dosegel, toda ker bi bilo prve škoda, tedaj pokončaj samo oboji slednji, in sicer najprvo matičnike, ker brez matice ne roje (§§ 38., 39.).« (A. Janša, 1922)

- **Odvzetek** (izglagolska tvorjenka, rezultat dejanja)

Odvzetek je izglagolska tvorjenka, kar pomeni, da ima v skladenjski podstavi glagol, ki se v besedotvornem postopku pretvori v besedotvorno podstavo nove tvorjenke. Nastala je po besedotvornem postopku navadne izpeljave z besedotvornim pomenom rezultat dejanja. Priponsko obrazilo tvorjenke je -tek.

ČTS: Narejenec: umetno narejena družina iz enega sata ali več satov zalege, medenega sata, obnožinskega sata in dodane matice ali matičnika; narejeni roj, sestavljenec

»Te umetne roje imenujemo sploh narejene roje (narejence, odvetke).« (A. Janša, 1922)

- *Ogrebanje* (izglagolska tvorjenka, dejanje, nedovršnik v skladenjski podstavi)

Ogrebanje je tvorjenka, ki ima v skladenjski podstavi nedovršnik, sicer pa je izglagolska tvorjenka z besedotvornim pomenom dejanje, priponskim obrazilom *-nje*.

ČTS: »Ogrebati roj: spravljati roj s prostora, kamor se je umestil ob rojenju, navadno v ogrebalnik«

»Ogrebi jih kar skupaj, vendar izkušaj matice ujeti, da se druga druge ne ugonobe. Če se more to med ogrebanjem zgoditi, je tem bolje.« (A. Janša, 1922)

- *Rojiti se* ← *biti/delati kot roj* (izsamostalniški glagol, 'to, kar izraža podstavni samostalnik, je`)

V prvi izdaji poslovenjenega Janševega *Nauka* se izraz ne rabi kot glagol, ampak se glagolska oblika navaja v obliki samostalnika (*rojiti se, rojenje = roj*): *»Rojenje ← roji«*, *»Prigodi se, čeravno prav redkokdaj, da poje tudi stara matica tisti dan pred rojenjem. ← /.../ tut se čas, pa melo kedej permiri, de ta stara matica en dan pred rojam poje.«* (A. Janša, 1922)

- *Zadelavina* (izglagolska tvorjenka, sredstvo dejanja)

Zadelavina je tvorjenka z besedotvornim pomenom sredstvo dejanja, nastala pa je po postopku navadne izpeljave. Njeno priponsko obrazilo je *-vina*.

ČTS: zadelavina, zastar. zamaz: lepljiva aromatična smolnata snov zelenorumene do temnorjave barve, ki jo čebele naberejo na različnih rastlinah, zlasti na njihovih brstih, jo predelajo z dodajanjem izločkov žlez in z njo prevlečejo notranje dele panja, stene satnih celic, zadelajo špranje, mumificirajo tujke

»Imamo še drugo vrsto voska ali smole, s katero čebele vse špranje, stike in razpoke panju zamažejo in zadelajo, zato se imenuje ta vosek zadelavina.« (A. Janša, 1922)

- **Zalega**

Zaleči je glagol, kar pomeni, da izraz zalega tvorimo po besedotvornem postopku navadne izpeljave.

ČTS: *razvojne oblike jajčeca, ličinke, bube in prehodi med njimi do izleženja čebel delavk, trotov*

»Če čebele zapreš, ne smeš pozabiti na klajo, zakaj sicer se lotijo zalege.« (A. Janša, 1922)

- **Zedinjenje** (izglagolska tvorjenka, dejanje, dovršnik v skladijski podstavi)

Zedinjenje je izglagolska tvorjenka z dovršnikom v skladijski podstavi, kar kaže na dejstvo, da je verjetno nastala kasneje, kot izglagolske tvorjenke z nedovršnikom v skladijski podstavi.

»Tuje čebele se bodo naposled že zedinile z drugimi.« (A. Janša, 1922)

Tvorjenke iz predložne zveze

- **Medstavek** (mesto, kjer nekaj je)

Tvorjenka je sestavljena iz predpanskega obrazilnega morfema *med-* in priponskega obrazilnega morfema *-je*.

ČTS: *nestr. medstavek; medklada: priklada, ki se panju doda med dva oddelka*

»Medstavek imenujem to, če se dene med panj, ki ima že nastavek ali podstavek, še en prazen panj, ali med obode (§ 28.) še en obod.« (A. Janša, 1922)

Primer modifikacijske izpeljanke

- **Satovje** (izraža skupno ime oz. večjo količino nečesa)

Leksem *satovje* je izpeljan iz leksema *sat*, ki ga v enakem pomenu poznajo tudi v hrvaškem, srbskem in ruskem jeziku.

ČTS: *satje; več satov, sati, kot celota, ki ustrezajo določenemu namenu, na primer za uporabo spomladi ali kot rezerva v čebelarški sezoni.*

»Prazno satovje spravljaš skozi celo leto, kolikor ga le moreš, tudi če je majhno.« (A. Janša, 1922)

Glagolska modifikacijska izpeljanka

- *Izletavati* (izražanje trajanja oz. ponavljanja glagolskega dejanja, pripona *-ava*)
Glagolska modifikacijska izpeljanka se nanaša na izražanje trajanja oz. ponavljanja glagolskega dejanja. Tvorjenka vsebuje pripono *-ava-*.
ČTS: *v letu zapuščati panj*
»*Takoj po ogrebljenju naj se nese roj na določeni prostor, zakaj če ga pustiš, kakor delajo nekateri, stati do Večera na kraju, kjer si ga ogrebel, potem si bodo čebele, ki prično takoj izletavati, ta kraj zapomnile in drugi dan svoj panj tu zaman iskale.*« (A. Janša, 1922)

Sestava

- *Brezmatični panj*
Sestava je stalna besedna zveza, pri kateri je en del zveze pomensko sestavinsko predvidljiv oz. v besedni zvezi ohrani pomenske sestavine svojega osnovnega pomena. Primer je levoprilastkovna besedna zveza.
ČTS: *družina v panju, ki je izgubila matico*
»*V brezmatičnem panju zalegajo samo trote in nič drugega.*« (A. Janša, 1922)

Skup

Skup je stalna besedna zveza, pri kateri je en del pomensko sestavinsko predvidljiv, drugi del zveze pa dobi nove metaforične oz. metonimične pomenske sestavine.

- *Deviški roj*
Jedro besedne zveze je v tem primeru pomensko predvidljivo, prilastek pa je nova oblika pomenske sestavine.
»*Tak rojev roj se navadno imenuje devičnik, njegov med deviški med in njegov vosek deviški vosek.*« (A. Janša, 1922)
- *Ogrebljeni roj*
Jedro besedne zveze je v tem primeru pomensko predvidljivo, prilastek pa je nova oblika pomenske sestavine.

ČTS: *ogrebeni roj; roj premeščen navadno v ogrebalnik s prostora, na katerem se je umestil ob rojenju*

»Primeš jih nalahko s prsti ter jih zapreš med tem vsako posebe v matičnico in postavi eno izmed njih v panj k ogrebljenemu roju (§ 124).« (A. Janša, 1922)

- **Brezmatičen panj**

Prilastek je pomensko predvidljiv, jedro besedne zveze pa je nova oblika pomenske sestavine.

ČTS: *brezmatični panj; družina v panju, ki je izgubila matico*

»To je tudi vzrok, da mora brezmatičen panj preiniti, zakaj stare čebele se polagoma poizgube, mladih pa ni za njimi; naposled ne ostane v panju družega kot črvi, pajčevina in razjedeno satovje.« (A. Janša, 1922)

- **Brezmatične čebele**

Prilastek je pomensko predvidljiv, jedro besedne zveze pa je nova oblika pomenske sestavine.

ČTS: *brezmatična čebelja družina; družina, ki je izgubila matico*

»Brezmatične čebele si izgoje iz navadne čebelne zalege drugo matico.« (A. Janša, 1922)

Dokazano je, da je čebelarke stroka stara. Lahko bi rekli, da morda nekatere mlajše terminološke tvorjenke izvirajo iz čebelarke ali katere druge kmetijske stroke (npr. sadjarske terminologije). Na podlagi opazovanega izrazja sklepam, da je besedotvorni razvoj čebelarke leksike relativno izviren, v primerjavi z nekaterimi strokami pa opazimo malo prevzemanja in dobesednega prevajanja. Novotvorjenke so se tako v največji meri oblikovale s sprejemanjem iz splošnega izrazja, nekatere pa so se z besedotvornimi postopki le deloma oblikovale po prevzetih tvorbenih postopkih.

Primer prevzete, glasovno prilagojene besede je gotovo *truga* → *čebelji panj* ter zveza *čebele se gmerajo*. Pri zvezi *čebelji panj*, izpostavljam še dejstvo, da se v sodobnih zapisih stroke za izraz *čebelji panj*, uporablja samo izraz *panj*. Tu gre za enakovredne sinonime, kot jih navaja *Čebelarke terminološki slovar*, označeni pa so z dvosmerno puščico (↔). Tovrstno rešitev so uporabili predvsem zaradi besednih zvez, v katerih se uporablja jedrni samostalnik z drugimi pojasnili, npr. *nakladni panj*, *dvomatični panj* ipd. V sinonimnem odnosu sta torej termin, sestavljen iz dveh besed (samostalniška fraza s pojasnilom *čebelji*) in enobesedni termin iz

jedrnega samostalnika. Takšni primeri so še *čebelja matica* ↔ *matica*, *čebelji sat* ↔ *sat*, *čebelja družina* ↔ *družina* itd.

Kot posebnost razvoja slovenskega strokovnega izrazja izpostavljam že znanstveno dokazano izvorno slovensko (narečno) razlikovalno izrazje, ki je ob osrednji oz. kranjski podstavi le v manjši meri prodrlo v slovenski knjižni jezik. Kot dokaz navajam primer, ki jasno kaže na opisano razlikovanje, npr. kranjsko *čebelnjak*, koroško pa *uljnjak*.

Če se osredotočim predvsem na delo A. Janše, ki sem ga analizirala (*Popolno podvuzhenje za vsse zhebellarje*, 1792), je potrebno izpostaviti še nekatere tipične primere. Ugotovim namreč, da pri ustaljenih terminih v večini primerov izrazi nimajo znakov redukcije, npr. *želo* in *čebela*. To smatram kot dokaz ločevanja od narečne podobe izrazja. Ob nekaterih delno poknjizjenih izrazih se pojavljajo novejši knjižni izrazi. Tu vidimo, da je tovrsten izraz skladijska podstava za novo tvorjenko, v večini primerov pa govorimo o zloženih terminih (*diviška matica* → *divičenca*). Večbesedni termini so v večji meri tvorjeni z levoprilastkovnimi zvezami, npr. *brezmatični panj*, *deviški roj*, *ogrebljeni roj*, *brezmatična čebela* itd.

V okviru opazovanja izrazov v Janševem delu lahko sklenem, da je veliko strokovnega izrazja večbesednega. Natančneje sem izpostavila le nekaj primerov. Pomembna ugotovitev je tudi, da lahko na podlagi značilnosti opazovanega izrazja sklepam na dejstvo, da v opazovanem delu skoraj ni opaziti prevzemanja iz tujih jezikov, predvsem pa pri besedotvornih postopkih kot viden rezultat navajam tipičnost obrazil. Skozi primere sem prišla do ugotovitev, ki se nanašajo tudi na splošno terminologijo v okviru čebelarke vede.

Interdisciplinarnost čebelarke leksike

»Interdisciplinarnost strok je merilo, ki ga je mogoče utemeljevati z njihovo premajhno samozadostnostjo za raziskovanje neznanih ali premalo znanih področij predmeta določene stroke. Trditev je mogoče navezati na pojmovni sistem, ki je konkretiziran s terminološko leksiko. Izrazni sistem vsake stroke namreč oblikujejo termini, ki so v stroki polno umeščeni, zato so zanjo bistveni, nosilni. Ti relevantni termini imajo v pojmovnem sistemu stroke svoje nepogrešljivo mesto, z njimi je označen predmet stroke. Strokovno izrazje posameznih strok pa zajemajo tudi izrazi, ki so v določeni stroki le delno umeščeni, v njej le gostujejo in prispevajo k interdisciplinarnosti vede oz. k širjenju in poglobljanju predmeta vede. Za čebelarke stroko je v literaturi navedenih deset interdisciplinarnih strok (veterina, botanika,

biologija, zoologija, kemija, medicina, kulinarika, genetika, ekologija, etnologija).« (Ljudmila Bokal 2015: 46

Jasno je, da je možna velika razlika med pomeni določenega izraza. Prav tako se lahko v tem okviru pojavi razlika med pomenom izraza v rabi za vsakdanje sporazumevanje in med znanstveno oz. strokovno rabo, pomembno pri tem pa je predvsem, ali se različnosti zavedamo. Z vidika izrazja namreč lahko trdimo, da obstaja veliko terminov, ki so potrjeni na čebelarskem področju, v rabi pa so tudi v okviru drugih strok. Predvsem se tu nanašam na nekatere temeljne pojme, ki so izbrani iz obstoječega besedišča.

matičnjak	<i>agr.</i>						
vosek	<i>etn.</i>	<i>um.</i>	<i>snov.</i>				
matica	<i>knjiž.</i>	<i>agr.</i>	<i>etn.</i>	<i>strojn.</i>			
zalega	<i>slabš.</i>						
pleter	<i>nar.</i>						
pletar (Janša: košara)	<i>SSKJ: člov. izdelovalec predmetov iz šibja</i>						
truga (Janša: nar.)	<i>SSKJ: nižje pog.</i>						
starec	<i>ekspr.</i>	<i>člov.</i>	<i>star.</i>				
rojenje	<i>zastar.</i>						
jalovina	<i>metal.</i>	<i>nar.</i>	<i>snov.</i>				
rop	<i>zastar.</i>	<i>rel.</i>					
griža	<i>slabš.</i>	<i>pokr.</i>					
mravlja	<i>knjiž.</i>						
duplina	<i>anat.</i>						
žrelo	<i>ekspr.</i>	<i>navt.</i>	<i>alp.</i>	<i>astr.</i>	<i>metal.</i>		
veha	<i>ekspr.</i>	<i>agr.</i>	<i>star.</i>				
nastavek	<i>teh.</i>	<i>nav. ekspr.</i>	<i>arhit.</i>	<i>gastr.</i>	<i>lingv.</i>	<i>muz.</i>	
izrojenec	<i>knjiž.</i>	<i>slabš.</i>					
devičnik	<i>člov.</i>						
brada	<i>žarg.</i>	<i>agr.</i>	<i>friz.</i>	<i>les.</i>	<i>metal.</i>	<i>teh.</i>	<i>vrtn.</i>

Tabela 2: Tabela kvalifikatorjev izbranih izrazov

Ugotovljeno je, da so najhitrejši pokazatelji interdisciplinarnosti prav kvalifikatorji oz. različne kombinacije kvalifikatorjev, ki sem jih zaradi preglednosti razvrstila v tabelo. Vidimo, da so izrazi *žrelo*, *nastavek*, *matica* in *brada* med najbolj interdisciplinarnimi. V okvirje čebelarske terminologije so tako sprejeti mnogi že ustaljeni izrazi oz. izrazi, katerih raba je pogosta tudi v okviru drugih strok. Menim, da je to dober dokaz, da lahko na takšen način ostaja znanstveni oz. strokovni jezik bolj oz. dobro razumljiv.

Pomembno je, da nosijo strokovni pojmi v nekaterih primerih novo, največkrat za določeno stroko bistveno in drugačno vsebino. Pri nekaterih izrazih vidimo pomenske različice, ki kažejo neke vrste prelom med strokami, kjer pomeni prelom strokovno pojmovanje pomenskega dela, predvsem pa razlikovanje od drugih strok ali splošnega izraznega pomena. S tovrstnim razločevanjem lahko skozi čas prihaja do novih, ustrežnejših poimenovanj. A vendar se mi zdi prikazana interdisciplinarnost koristna, saj bi bila edina možna rešitev v nasprotnem primeru, da bi vsaka stroka ustvarjala nove izrazne tvorbe, kar bi bilo sicer z vidika izrazne kritičnosti dobro, a vsekakor nerealno delovanje. Če pogledamo nasprotno stališče, pa je lahko v nekaterih primerih tovrstna interdisciplinarnost izrazja tudi škodljiva, saj zaradi različnih pomenov istega izraza včasih nastanejo nesporazumi in razhajanja.

Vsekakor trdim, da do večjih situacij nesporazuma na čebelarskem področju ne prihaja. Res je, da npr. ob izrazu *brada*, nekdo, ki ni iz čebelarske stroke, ne bo pomislil na pomen izraza *brada*, ki ga beleži *Čebelarski terminološki slovar*. Prav tako tudi čebelar ob tem izrazu pomisli na *brado*, kot del obraza, a v primerih, ko se pogovarjata/pogovarjajo strokovnjaki iz področja čebelarske vede, je jasno, da gre za *deščico pred žrelom, ki služi lažjemu vletavanju čebel v panj*. Zato je tu potrebno zavedanje, da so s tega vidika bolj problematične stroke, kjer prihaja do nesporazuma med strokovnjaki znotraj ene stroke (npr. psihologija). V čebelarski terminologiji je torej tovrstna distanca med pomenskimi deli izraza mnogo večja in v večini primerov zadostna.

Inovativnost čebelarske leksike

Pomemben pri analizi čebelarske terminologije je ob *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* in *Čebelarskem terminološkem slovarju* tudi *Pleteršnikov slovar*, ki je najbolj popoln opis slovenskega jezika ob koncu 19. stoletja. Tu najdemo kar nekaj izrazov za čebelo (*delavka*, *grebačica*, *krajačica*, *zidarica*, *divja*).

Pri samem razvoju izraza *čebela* bi se ustavila pri dejstvu, da je v nekaterih slovenskih narečjih čebela ostala *čmela*: *pšela* (*Bovški narečni slovar*), *žbela* (*Kostelski narečni slovar*), *bečela* (*Zadrečki narečni slovar*), *čemela* (Goriška Brda, *Pleteršnikov slovar*), *medovača* (*Pleteršnikov slovar*), *bučela* (star. in nar. (16. stol.), *SSKJ*), *brenčelica* (redko, ljubk., *SSKJ*).

S primeri sem ponazorila, kako bogat in sinonimov poln je izraz, prav tako je tudi z ostalimi, sorodnimi izrazi v okviru čebelarске terminologije. Npr. *čebelnjak*, *ulnjak*, *bučelnik*, *bučelnjak*, *čebelišče*, *čebelnik*, *ulnik* (Levstik). Na podlagi opazovane terminologije lahko navajam dejstvo, da je čebelarška terminologija razvejana, kar je dokaz za njeno živost, heterogenost.

Obsežnost sinonimov je odraz bogatosti, stvarnosti, živosti jezika, predvsem pa slovenskosti izrazov ter njihove narečne zaznamovanosti. V okviru izdelave slovarja, je bila sprejeta samo ena anglizirana tujka, in sicer *inbridna matica* (*inbreeding* pomeni parjenje v najožjem sorodstvu). V besedju obravnavanega Janševega dela opazim tudi, da se kot različica imenske zveze pojavlja kalkiran svojilni roditelj, pogost predvsem v naslovih zvezka, npr. *Od pajnov teh čebel*.

Razvoj čebelarске leksike torej temelji na naravnem izražanju, ni vdorov tujega, večina izrazov je torej avtohtonega in metaforičnega. Prezemanja je malo, kar pa je dokazano z vedno večjo količino jezikoslovnih raziskav. Dokazano pa je tudi, da je bilo v drugih strokah veliko več prezemanja iz nemškega jezika, kakor na področju čebelarске terminologije, kar je še bolj izrazito vidno ob koncu 18. stoletja. Tudi za druge kmetijske stroke velja podobno - osnovno besedje je praslovanska dediščina.

Starost stroke je vsekakor pomemben dejavnik pri analizi, kar je vidno na skupnih slovanskih izrazih, iz katerih so se po besedotvornih načinih tvorili novi izrazi oz. izrazi za nove pojme. Z razvojem čebelarске stroke so se namreč razvijali tudi novi pojmi, predvsem pa je bila vse večja potreba po novih strokovnih izrazih ter s tem tudi tvorbenih načinih, ki pa se kažejo v Dajnkovem izrazju. Peter Dajnko je bil slovenski rimskokatoliški duhovnik, čebelar, pisatelj in jezikoslovec, ki je napisal prvo knjigo o čebelarstvu v slovenščini, za sicer v mojem delu najbolj izpostavljenim Janševim delom v dveh izdajah pred Dajnkovim. Knjiga spada med strokovno literaturo, njen naslov je *Čelarstvo, ali celo novi, kratki, popun navuk čelne reje* (1831).

Počlovečenje čebele

V okviru rabe in pomena izrazov prihaja v čebelarски terminologiji do prekrivnosti. Nekateri izrazi, ki so sicer v splošni, vsakdanji rabi, se pojavljajo tudi pod kvalifikatorjem *čeb.* Predvsem so to izrazi, ki kažejo na počlovečenje čebele. Menim, da tovrstno izrazje, v smislu prekrivnosti z vsakdanjimi sporazumevalnimi izrazi, kaže tudi na živost čebelarске leksike. Na živost čebelarске terminologije pa v tem kontekstu kažejo tudi pregovori o čebelah in medu, hkrati pa so tudi rezultat razvoja terminologije, njene materialne, kulturne in narodne vrednosti. Iz pregovorov in izrazja je dobro razvidna človekova vsakdanja izrazna plat, predvsem pa povezanost človeka s čebelo, čebelarjenjem. Skozi pregovore je zanimivo opazovati, kako živo je bilo in je še vedno izrazje ter kako natančno je znal človek opazovati čebelo, njeno obnašanje, zaznave ter prepletenost njenih lastnosti s človekovimi lastnostmi.

Otroci so kot vosek; obdržijo tako obliko, v kakršno jih oblikujemo.

Ena čebela še ne naredi roja.

Učimo se pri čebelah: pridnost bogati, pogum jača, enotnost nas napravi močne. Na zunaj meden, na znotraj strupen. Priden kot čebela. Zmeraj sedi doma kot trot.

↓

Če vzamemo za primer slednje pregovore, lahko rečemo, da gre tu za merilo delavnosti, pri čemer pa se izkaže, da so izrazi za čebelo v mnogih primerih podobni izrazom za človeka. Ugotovim, da gre za počlovečenje.

Čebela ne pogine, ampak umre.

↓

Dober primer je dejstvo, da čebela umre, ne pa pogine. Tudi v različnih publicističnih besedilih lahko beremo, o pomorih čebel, kar pa je označeno s č+.

Prav tako so sem vključeni izrazi oglašanja čebel (*pevka*), pa še vrste čebel (*delavka, spremljevalka, dovilja, samotarka*) ter nekateri drugi čebelarски termini (*kruhek, srajčka, hlačice* (Goličnik) ...). Gre za poimenovanje posameznih čebelarских pojmov na podlagi človeških lastnosti, torej prenos izrazov iz človeškega sveta na čebelarско terminologijo. V veliki meri gre tu za metafore (*čelo, žrelo* ...). Tudi panj je metaforično podoba človeškega obraza - *žrelo* se imenujejo neke vrste usta panja, tu je še *čelo, brada* itd. V tem sklopu so tako navedeni tudi primeri za stara metaforična poimenovanja.

Če se oprem na analizo dela *Popolni nauk za čebelarje*, avtorja Antona Janše, lahko izpostavim npr. izraz *ropar* oz. *roparica*, ki je samostalniški čebelarski izraz, nastal na podlagi metaforičnega prenosa, pomeni pa *družino oz. čebelo, ki vdira v tuj panj in odnaša hrano iz njega*. Iz tega dela lahko od samostalniških strokovnih izrazov izločimo še npr. izraz *paša*, ki splošno označuje nekaj, *kar se (po)pase (SSKJ)*, v danem primeru pa pomeni čebeljo pašo, ki ima kar tri pomene: *območje v naravi z medovitimi rastlinami, na katerih čebele nabirajo medicino; nabiranje medicine, mane na medovitih rastlinah in cvetnega prahu na cvetovih; pašna sezona, pašno obdobje (ČTS)*. Pomembno pri tem primeru pa je, da tu ne gre več za počlovečenje, ampak za povezavo glede na sorodno funkcijo. Je pa tudi ta prenos del metaforičnega prenosa v okviru strokovnega izrazja. Lahko pa strokovno izrazje izhaja tudi iz podobne oblike, videza ipd. Takšne vrste izraz bi lahko bil *košnica* (*»Slamnate košnice, ki jih je lajlje pregrizti, se morajo bolje zavarovati, ali pa miši pokončati.«*).

Čebelarška terminologija se razvija hitro. Leta 1873 je bilo v prvem čebelarskem listu oz. časopisu, imenovanem *Slovenska čebela*, zapisana zveza čebeloljubivne rastline, 2 leti za tem že medonosne rastline, medtem ko danes govorimo o medovitih rastlinah. Podoben razvoj izrazov je prikazan tudi v tabeli 1.

S temi primeri dokazujem, da gre za prekrivanje čebelarške terminologije z izrazi, ki so v rabi v vsakdanji komunikaciji. Navedeni termini se pojavljajo v vsakdanji rabi, ki zadeva dogajanje, blizu vsakemu človeku. Prav se mi zdi, da so takšni izrazi v *Čebelarskem terminološkem slovarju* izpostavljeni, saj lahko v nasprotnem primeru prihaja do nesporazumov ali napak pri poimenovanjih v stroki, ki jih je prevzela iz vsakdanjega besednega repertoarja. Sicer pa lahko rečem, da je izrazje v okviru čebelarške terminologije v veliki meri strokovno in specifično. Potrjujem torej, da v okviru čebelarške terminologije do večje problematike v okviru prekrivnosti izrazja, ne prihaja, zato tovrstne pereče teme tu niso aktualne in so lažje obvladljive, kot so npr. na področju psihologije. Tudi v primerih, ko obstaja en izraz za več pomenov, med pomenskimi različicami obstaja zadostna distanca, ki pri strokovni rabi pojmov, ki označujejo neko pojmovnost, upošteva različnost v pomenu.

Zaključek

Terminologija je strukturno in funkcionalno povezovalni del nekega področja oz. strokovne vede. Le-ta določa središčno polje ter čiste znanstvene okvirje na področju določene stroke, znanstveni termini na nekem področju pa določajo znake za pojmovni sistem določene znanosti. S tovrstnim povezovanjem se terminološko izrazje povezuje in meša tudi z naravnim jezikom. Dejstvo je, da je vsak terminološki okvir neke vrste zmes naravnega besedja, strokovnih znakov in pojmovno-reflektivnih zahtev.

V raziskavi na podlagi primerov ugotovim, da je čebelarška leksika s terminološkega vidika skozi razvoj v večini nespremenjena, tovrstno izrazje je torej v veliki meri domačega izvora. Največ izrazja je pomensko in besedotvorno le rahlo spremenjenega in tudi poslovenjene različice skušajo ohraniti izvirne postavke. Kljub temu, da je čebelarška stroka vseskozi sledila sporočilnosti in prodornosti besedil, so poimenovanja za večino stvarnih postopkov in izrazov ostala nespremenjena ali so se spreminjala le v redkih primerih. Pri tem je pomembna tudi ugotovitev, da obstaja veliko skupnih strokovnih izrazov, ki so glasovno in besedotvorno sicer preobraženi, a obstajajo v več sodobnih slovanskih jezikih, kar je še eden izmed dokazov, da je čebelarško izrazje nastalo že v praslovanski dobi.

Nekateri navedeni primeri pa so pomensko in pojmovno dograjeni in so razviti do nove stopnje znanstvenosti. Pri tem bi želela poudariti, da se po mojem mnenju, v okviru čebelarške terminologije, funkcionalna lastnost leksike skozi čas ni izgubila. Ima še vedno vlogo komunikacijskosti znotraj svojih okvirjev, kot tudi na drugih strokovnih področjih, kar pa sem v nalogi podkrepila s konkretnimi primeri. Prav interdisciplinarnost izrazja se mi zdi vse bolj pomembna, saj izraz, poleg tega, da označuje en pomen kot znanstveni pojem, natančno in eksaktno sporoča tudi njegovo interdisciplinarno funkcijo. Tako lahko potrdim, da čebelarška stroka gradi svojo terminologijo, pri čemer se nekateri izrazi prekrivajo z izrazi drugih strokovnih področij. V nekaterih primerih tako prihaja tudi do velikih razlik med pomeni v okviru čebelarške terminologije in ostalimi področji, če govorimo o istem besednem izrazu. Pri tem ugotavljam, da kljub prekrivnosti nekaterih pomenov v okviru istega izrazja do večjih težav in nesporazumov med strokovnjaki, nestrokovnjaki ter v sporazumevanju znotraj stroke ne prihaja. To omenjam, ker je to sicer pogost pojav v okviru nekaterih znanosti in strok. V okviru večine strokovnih področij najdemo tovrstno podvojenost pomenskega vidika, sama pa sem s primeri dokazala, da se pojavlja tudi na čebelarskem področju, a v majhni meri. Čebelarška terminologija je v tem kontekstu dobro razvita, v okviru te stroke nam namreč strokovni termini pomagajo k boljšemu razumevanju nekaterih izrazov ter njihovega

obvladovanja v komunikacijskih krogih. Menim, da je strokovnost čebelarske leksike praktična, saj nas vodi k temu, da znanstveno plat te vede bolje spoznamo in se ne opiramo le na pavšalne opredelitve izrazja. Čebelarska leksika tako ne ostaja na površju, pri ustaljenih predstavah, saj tovrstno strokovno pojmovanje presega vsakdanjo splošno samoumevnost. Ravno zaradi omenjene distance od splošnega izrazja za določene pomene, je čebelarska terminologija učinkovita na svojem področju, je zadovoljiva in praktična.

Tudi v splošnem velja dejstvo, da je terminološkost zelo pomembna kot raziskovalna dejavnost, saj ureja znanja določenih področij, skrbi za prenos znanja in tehnologije ter skrbi za oblikovanje in širjenje znanstvenih informacij.

Povzetek

Terminologija je pomemben del vsakega jezika, nanjo pa močno vplivajo razmere jezikovne skupnosti skozi zgodovino. Terminologija je še posebej izpostavljena pritiskom drugih jezikov, v Sloveniji najbolj angleškemu, saj je slednji postal »*lingua franca*« za strokovnjake določenih področij. A kljub vsemu lahko rečemo, da si strokovnjaki čebelarskega področja v veliki meri prizadevajo k razvoju slovenske terminologije. Čebelarska zveza Slovenije je tako ena redkih v Sloveniji, ki je moralno in finančno podprla izdelavo *Čebelarskega terminološkega slovarja*, kar se mi zdi dobro in prav. A ker je čebelarstvo stara slovanska panoga, je tudi čebelarska terminologija temu primerno razvita.

Razvoj in posebnosti čebelarske leksike sem zajela z različnih vidikov. V prvi vrsti sem se osredotočila na delo *Popolni nauk* Antona Janše, ki je bil štirikrat posodobljen oz. slovenjen. V preglednici sem tako izpostavila največkrat rabljene termine, ki se v delu pojavljajo in so zanje značilne posebnosti v razvoju. Izpostavila sem besedotvorno sestavo poglavitnih terminov, ki se pojavljajo v omenjenem delu Antona Janše, kjer sem razčlenila termine glede na besedotvorni postopek navadne izpeljave, tvorjenja iz predložne zveze, izpostavila sem glagolsko modifikacijsko izpeljavo, sestavo in skup. V okviru interdisciplinarnega obnašanja čebelarske terminologije sem se opirala na kvalifikatorje, na podlagi katerih sem ugotavljala kako močno čebelarska terminologija sega na ostala področja.

Na podlagi opazovane terminologije sem ugotavljala, kako živa oz. heterogena je terminologija na obravnavanem področju. Prav na to sem se navezovala pri primerih počlovečenja čebele, kjer sem izpostavila tako posamezne izraze, kot tudi nekatere izrazite pregovore, ki kažejo na živost te stare vede.

V svojem delu v omenjenih razdelkih navajam primere, ki kažejo na dejstvo, da strokovno izrazje čebelarске stroke izvira iz praslovanskega besedišča, iz katerega pa izhajajo tudi mlajše terminološke tvorjenke. Na podlagi tega je jasno, da se pereča tematika v okviru terminoloških zagat pojavlja predvsem pri strokah, ki razvijajo terminologijo v narodnem jeziku oz. se prilagajajo globalizaciji in uporabljajo tujo terminologijo. Še zlasti se to dogaja pri strokah, kjer se izrazje razvija hitreje in kjer se novi izrazi kar vrstijo, medtem ko čebelarstvo, kot stara stroka, tu ni problematično, saj večina izrazja izhaja iz narodnega jezika. Čebelarška terminologija je tako poimenovana z izvorno terminološko plastjo besedja.

Literatura in viri

Ljudmila Bokal idr., 2008: *Čebelarски terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

Ljudmila Bokal, Andrej Terčelj, 2012: *O dveh terminografskih novostih v Čebelarskem terminološkem slovarju in Slovenskem smučarskem slovarju*. Jezikoslovni zapiski 18, št. 1, 143-156. Dostop: marec 2016.

Ljudmila Bokal, 2015: *Stroka kot terminografsko izhodišče (ob primeru klekljarske terminologije)*. Jezikoslovni zapiski 21. Dostop: marec 2016.

Helmut Felber, 1984: *Terminology manual*. Pariz: Unesco in Infoterm.

Tanja Fajfar, Mojca Žagar Karer, 2013: *Časovna zaznamovanost v terminoloških slovarjih*. Ljubljana: Zbirka *Obdobja* 32.

Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Na spletu: www.fran.si. Dostop: april, maj 2016.

Dušan Gabrovšek, 1989: *Poročilo četrte poletne šole Mednarodnega informacijskega centra za terminologijo (Dunaj) o uporabi terminoloških principov in metod pri praktičnem terminološkem delu*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Antona Janshaja zessarskiga zhebellarja Popolnoma podvuzhenje sa vsse zhebellarje, 1792. Na spletu: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SIDOC-KDNTQLXE>. Dostop: april, maj 2016.

Anton Janša, Rojina Franček, 1922: *Nauk o čebelarstvu*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.

Anton Janša, Prezelj Franc, 2004: *Popolni nauk za vse čebelarje*. Ljubljana: Čebelarška zveza Slovenije.

Jezikovni pogovori. Na spletu: <http://4d.rtv slo.si/#arhiv/jezikovni-pogovori/>. Dostop: marec 2016.

Meta Kalin, 1991: *Terminološki priročnik* (Helmut Felber: Terminology, Pariz 1984). *Jezikoslovni zapiski* 1.

Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar, 2009: *Terminologija in sodobna terminografija*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

Andreja Legan Ravnika, 2009: *Razvoj slovenskega strokovnega izrazja*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

Jože Toporišič, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Jože Toporišič, 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

Franc Verbinc, 1970: *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ada Vidovič Muha, 2001: *Slovensko skladijsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Andreja Žele, 2008: *Pomenotvorne zmožnosti z vidika /de/terminologizacije (v slovenščini)*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU.

Andreja Žele, 2013: *Družbena funkcijskost jezika (vidik, mesta, opredelitev)*. Ljubljana: Zbirka *Obdobja* 32.

Andreja Žele, 2015: *Strukturalnopomenska vprašanja novejšje slovenske leksike: med zloženko in besedno zvezo*. Na spletu: http://philologicalstudies.org/index.php?option=com_content&task=view&id=533&Itemid=206&lang=si. Dostop: april 2016.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je magistrsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 16. junija 2017

Barbara Kostrevc